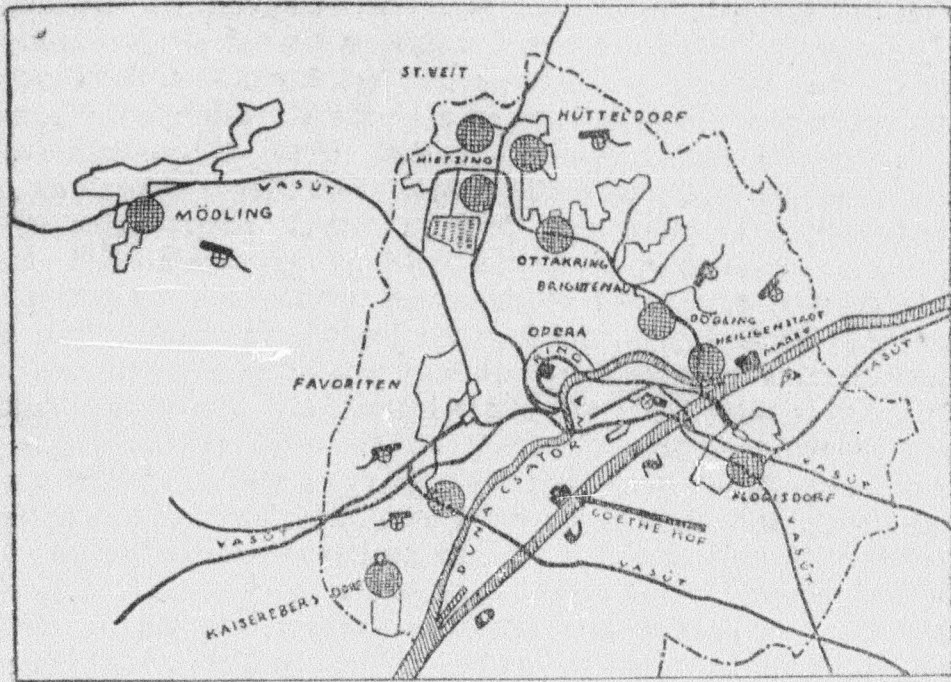

A. M. H. MUZEUM
BUDAPESTI

a bécsi harcok színhelye

munka

kulturbeszámoló szerkeszti: kassák lajos

1934 február (e. v.) • vers (kossán klára) • keresztes
művészet (sz. r.) • a legyőzött bécsben (r. l.) • ipari
forradalom és társadalmi munkamegosztás (gro lajos) • a szocialista irodalom és kassák
lajos (falus ervin) • színház, képzőművészet (kassák lajos) • könyvek a fasizmusról
(a. j.) • vers (mária béla) • vita a dialektikus materializmusról (bajomi endre)

1934 február VI évfolyam 34 szám

1934 február

Egy évvel Hitler győzelme után, egy évvel Dollfuss első államcsínyje után, az osztrák proletariátus mint harcos osztály ismét a történelem előterébe lépett. A német munkásmozgalmat harc nélkül törték le, Franciaországban, Belgiumban és egyéb országokban a munkásság, úgy látszik, époly képtelen a régen szükséges egység megteremtésére, mint az egyesült fasiszta és reakciós támadások kivédésére. A második Internacionale párisi kongresszusa és a harmadik Internacionale moszkvai plénuma nem tudtak és nem akartak döntő álláspontot elfoglalni az eseményekkel szemben. Mi mást várhattunk volna az osztrák proletariátustól, mint azt, hogy a német proletariátus mintájára ellenállás nélkül tűrje az osztrák fasizmus uralomrajutását? Annál is inkább, mert az osztrák szociáldemokráciában sok oly tényező akadt, amely hajlandó volt minden harcot elkerülni és minden árat megadni azért, hogy a mozgalom — intézményes kereteinek fenntartásával — továbbra is tengethesse szánalmas látszatéletét. De az osztrák munkásság minden várakozás ellenére, az utolsó pillanatban mégis harcba szállt a mindent leigázó fasizmus ellen és ez a harc, amelyet a munkásság tízezrei a modern haditechnika minden eszközével felszerelt zsoldos-hadsereg túlerejével vívtak meg, az osztályharcok történetében a párisi kommün és az 1905-ös orosz forradalom mellé sorakozik és újabb tanúságot tesz arról, hogy a proletariátus ugyan időlegesen vereséget szenvedhet, de minden vereség ellenére legyőzni nem lehet. Mert bármennyire is ünnepelnek a „bécsi hódítók”, bármennyire is igyekeznek kiirtani mindent, amit egy nyolcvanéves hatalmas munkásmozgalom alkotott, egy bizonyos: az osztrák munkásság áldozata nem volt hiábavaló. Harcában oly hatalmas példát mutatott és vereségében is olyan igazi nagyságról és a spontán erők oly váratlan tartalékforrásairól tett tanúbizonyosságot, hogy ezzel az egész világ munkásságában — minden fásultság és fáradtság ellenére — megerősítette az önerejébe vetett bizalmat, újjáélesztette a szocialista munkásmozgalom jövőjébe vetett hitet.

Valljuk be: a mai európai és osztrák helyzetben a munkásság győzelmére nagyon kevés kilátás volt. Külpolitikailag csak arra számíthatott, hogy a nagyhatalmakat az elkerülhetetlen háborútól való rettegés pillanatnyilag visszatartaná az intervenciótól. Az európai diplomácia fenyegetődzik, amíg fenyegetődzéssel hatni lehet, de befejezett tények előtt szívesebben megadja magát, semmint hogy hasonlóképen kész tényeket — ágyukat és gázbombákat — szegezzen ellenük. Ezt a spekulációt a náci-fasizmus a leszerelési diplomácia és a népszövetségi politika ellen ragyogó eredménnyel használta ki. Az állandó, latens érdekellentét, amely Olaszország és Franciaország között, Olaszország és Németország között, (legalább is Ausztriával kapcsolatban), a fasiszta blokk és a kisantant között fennáll, ezt a koncepciót igazolja. Ez azonban nyilvánvalóan gyenge támasz: az osztrák munkásság reálpolitikailag nem számíthatott valamely szomszéd ország munkásságának hatékony segítségére; sőt még Oroszország támogatását is ki kellett kapcsolni a számításokból. Arról pedig, hogy az osztrák megmozdulás példaadás legyen

a dél- és keleteurópai országok előtt, egyelőre szó sem lehetett. A külső szimpátia semmiesetre sem válhatott oly erővé, amely a harc kimenetelét befolyásolhatta volna.

979

Hasonlóképpen gyengén állottak a győzelem kilátásai belpolitikailag. Az osztrák munkásság csak akkor számíthatott volna a parasztrétegek és kispolgárság semlegesítésére, ha már a hatalom meghódítása után tettekkel tudta volna bizonyítani, hogy a válság megoldása más eszközökkel próbálandó meg, mint amelyeket a gazdaságilag csődbe jutott Heimwehr-uralom alkalmaz. A parasztság és kispolgárság aktív támogatására pedig sem a jelen pillanatban, sem a közeljövőben nem lehetett számítani. Ezzel szemben ott áll a nagytőke, a finánckapitalizmus, a nagybirtok és az állami bürokrácia a maga teljes aktivitásában és a gazdasági erőforrások (szabotázs lehetőségek) birtokában. Szemben áll a régi végrehajtóhatalom túlnyomó nagyrésze is, mert ezt a győzelem esetén is lehetetlen gyorsan és alaposan kicserélni. De a válság Ausztriában oly mélypontot ért el, hogy a kapitalista rendszerbe vetett hit magában az uralkodó osztályban is erősen megrendült: az állam valami misztikus, pártonfölüli, sőt társadalomfölötti hatalommá vált, amelytől mindenki mindenki ellen és a romboló válság ellen segítséget vár. A központi erőszakszervezet birtokosa a különböző társadalmi osztályok szemében ma oly hatalomra tesz szert, amely a közvetlenül rendelkezésére álló végrehajtó eszközök kereteit messze túlhaladja. Ha a győzelmes proletáriátus e centrális szervezet birtokába jutott volna, módjában lett volna a gazdaságpolitika irányvonalát meghatározni és a bürokrácia túltengéseit lenyesegetni, akkor számíthatott volna a középosztályok államtiszteletére, szemben az ellenforradalom erőivel. A munkásság tehát konkrétan arra számíthatott, hogy győzelem esetén az osztrák fassizmus elkerülhetetlenségébe vetett hit megdőljön és ezzel a náci-fassizmus legerősebb eszköze esik el. Mert nyilvánvaló, hogy Ausztria mai urai, a Heimwehrek, a proletáriátus győzelme után eltűntek volna, mint ahogy eltűnnek akkor, amikor a náci-fassizták jutnak majd túlsúlyba.

Az osztrák proletariátus akciója tisztára defenzív jellegű volt. Ha az első napok eseményeit nézzük (február 12.), akkor azt látjuk, hogy az államhatalom Linzben, Bécsben, Grázban és más helyeken támad, a védőrség és munkásság viszont védekezik. Csak a második és harmadik nap hoz némi offenzív előretörést (pl. Linzben, Steyrben, Bruck a/d. Murban, Ebenseeben). A döntő harc Bécs munkásnegyedeiben, Floridsdorfban, Favoritenben, Döblingben, Meidlingben, Ottakringben és Hietzingben túlnyomórészt, majdnem kizárólag a munkáslakóházakért és pártotthonokért folyik. A munkásság házaiba vonulva védekezik, a terepet csak végszükség esetén, a gépfegyverek nyomása alatt hagyja el. A harc sohasem megy át a középületekre, a bécsi centrum, a villanegyedek, minisztériumok, bankok és üzleti negyedek egész idő alatt a veszélyzónán kívül maradnak. Ha nem lehetett volna hallani a távoli ágyúdörgést és a belváros utcáiban nem állítottak volna föl drótakadályokat, a bécsi polgár alig vett volna tudomást a legborzalmasabb háborúról, amely a városban dühöngött. Ma is csak annyit tud róla, amennyit a diktatorkormány közlésre jónak látott.

munka

A munkásság tehát nem folytatott támadó akciót; nem tett egyebet, minthogy az élethez való jogát védte kétségbeesett hősiességgel. De amint mondtuk, ennek az akciónak lehettek volna támadó céljai is. Az osztrák munkásság hosszú éveken keresztül oly légkörben élt, melynek jellemző vonása a munkásgyőzelembe vetett hit hiánya volt; ez a fárasztó, fölörülő kétely a munkásságnak egyre nagyobb rétegeit hódította meg, míg végül sokan minden akcióban csak kalandot láttak. Ez a hitetlenség azután a döntő pillanatban a kormányzat legfontosabb támaszává vált. E nélkül a passzív támogatás nélkül ez az uralom ma már talán a múlté lenne.

A kormány hivatalos jelentései mindig a „köztársasági védszövetség” akciójáról beszélnek. Ezzel szemben a bécsi harcok teljes mértékben bebizonyították, hogy egy tervszerű katonai akciónál a munkásság részéről szó sem lehet. Tehát ki harcolt tulajdonképpen? Erre a kérdésre egyelőre csak a bécsi tapasztalatokra támaszkodva felelhetünk, mert a vidékről még nincsenek megbízható híreink.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a kormány már az összeütközés előtt 8 nappal a védőrség teljes vezetőségét (kerületi vezetők stb.) letartóztatta. A védőrség tehát a harc pillanatában vezetők nélkül állt. Az összekötő kapcsolatok is igen gyengék voltak, melynek következtében az egyes kerületek alig sejtették, hogy mi történik a bécsi front más részein, sőt a védőrség és munkásság nagy része is egyáltalán nem jutottak addig, hogy a harcban résztvehettek volna. Láttuk például, hogy Bécs egyik munkásnegyedében a védőrségnek egy felfegyverzett csapata addig várt a központból érkezendő utasításokra, míg végre ezek helyett megérkeztek a rendőrség riadóautói és az egész csapatot lefoglák. De ott is, ahol a leghevesebb harcok folytak, a vezetést az adott pillanatban spontán támadt vezetőség látta el, anélkül, hogy kapcsolatban állt volna más csoportokkal. Azt lehet tehát mondani, hogy Bécsben felfegyverzett munkások, nagyrészt a régi védőrség tagjai, harcoltak. A kormány a harcokat természetesen a védőrségre szeretné lokalizálni, nyilvánvaló célzattal: be szeretné bizonyítani, hogy a munkásság túlnyomó tömegeinek az egészhez semmi közük nem volt. Ezzel szemben megállapítható, hogy a harcok középpontjában álló háztömbök (Karl Marx-Hof, Goethe-Hof stb.) teljes lakossága vett részt az ellenállásban, a nők a férfiak oldalán harcoltak és például Florisdorfban a hadiszintér sorozatosan tolódott át egyik házról a másikra, ami lehetetlen lett volna akkor, ha az egész munkáslakosság nem vett volna részt a harcokban.

Bizonyos, hogy a szakszervezetek és pártvezetőség részéről február 12-én kiadott sztrájkjelszót csak részben követték. A vasutak zavartalanul közlekedtek. Az összes polgári ujságok a harcok második napján már megjelentek. Az élelmiszer ellátásban, szénszállításban, víz- és gázellátásban semmi zavar nem állt be. Az üzemek közül csak azokat állították le, amelyek a közvetlen harc területeire estek, vagy pedig az áramszolgáltatás fennakadása következtében nem tudtak dolgozni. De az a taktika, amely csak a közvetlen felfegyverzésre gondolt, azontúl azonban mindent a tömegek spontaneitására bízott, nem vezethetett oly ered-

ményekre, amelyek a munkásság elmaradt, ingadozó és megfélemlített részeit harcba tudták volna vinni. Ez az utóbbi 11 hónap tapasztalatai után nem volt csoda és igazolja azt az álláspontot, amely szerint a döntő harc időpontja már 1933 március-áprilisában, a parlament és városháza elleni támadás, a köztársasági védszövetség föloszlatása és sztrájktilalom idején elérkezett.

Hogyan lehetséges, hogy a harc, amely már egy esztendeje a levegőben lógott és minden nap kitörhetett (a védszövetség szervezetei az utolsó hetekig majdnem érintetlenek voltak és a pártapparátus majdnem zavartalanul működhetett), mégis ennyire nélkülözött minden tervszerűséget? A pártvezetőség jelszava 11 hónapon keresztül az volt, hogy „a döntés még előttünk áll”. Akkor azonban, amikor a pártot egymásután érték a csapások, anélkül, hogy a vezetőség a harci utasítást kiadta volna, amikor a párt és szakszervezetek magasrangú vezetői állandóan hangoztatták, hogy készek a Dollfuss-kormányral együttműködni, amikor a pártsajtó minden rendelkezésére álló eszközzel azon buzgólkodott, hogy a köztársaság elnöke előtt a párt alkotmányhűségét bebizonyítsa és tőle védelmet kérjen, — akkor a munkásság körében lassanként szétfoszlott a pártvezetőség komoly harci akaratába vetett hit. Hónapok múltak el, amelyeket a kormány jól ki tudott használni arra, hogy erőszakszervezeteit hatalmasan kiépítse, mialatt a munkásság terméktelen vitákat folytatott arról, hogy adott esetben az ellenállás *egyáltalán* szükséges-e, vagy sem. Az utolsó pillanatig, akkor, amikor a munkásintézmények ellen a fasiszmus részéről újabb rohamok indultak meg, sőt akkor, amikor a Heimwehr-puccs Tirolban már megindult, a pártvezetőség még mindig nem tett egyebet, mint békevágyát hangoztatta és a harc konkrét előkészületeit megakadályozta. Az a vita, amely a párt jobb- és balszárnya között az utóbbi évben napirenden volt, kizárólag akörül forgott, hogy a pártvezetőség nyilatkozatai közül melyiket lehet komolyan venni; a köztársasági elnökhöz szóló petíciókat, vagy a „döntés még előttünk áll” jelszót. A februári harcok azonban bebizonyították, hogy a fasiszták alkotmányhűségéhez és becsületességéhez való folyamodás a döntést már jóval a harcok kitörése előtt meghozta. Az utolsó percben kiadott jelszó már nem talált oly visszhangra, mint ami tíz hónappal ezelőtt még biztosan bekövetkezett volna. Ez a vita mindenesetre odavezetett, hogy épúgy a jobboldal, mint a baloldal, a szakszervezeti vezetők, mint az üzembizalmiak egyaránt elmulasztották egy pontos haditerv kidolgozását, sőt még annyira sem jutottak, hogy az előttük álló harcokról valami konkrét elképzelésük lett volna. Így aztán a harcok kezdetén vezetés nem volt, mert ha lett volna, akkor a súlypontot a munkáslakások kedvezőtlen terepéről a nagyüzemekre és a belterületre tolták volna át. Ilymódon az általános sztrájk és fegyveres fölkelés kombinált akció formájában lett volna vezethető, melynek súlyát az egész társadalom érezte volna. Így azonban, terv és szervezetek nélkül, távol a sikerreményétől, a munkásság legjobb elemei négy napon keresztül harcoltak a roppant túlerő ellen, hogy végül áldozatul essenek a börtönnek és hóhérnak.

E. V.

munka

Bécsben

*ma vad gyűlölettel és modern fegyverekkel
pusztítják egymást testvéreim.
Az anyák és a kultúra természetét
kínozza meg halálos sebekkel
az elszabadult rombolás.
Nem tudok sikolytani,
nem tudok szelid kutyám szemébe nézni
szégyenemben.
Hogyan élhetek ezekkel az új emlékekkel?
A gyász pergeti bennem ólomsúlyú fájdalmát.
Talán, ha megérintenél
nyugalmat adó kezeddel
és tiszta tekinteted sugarával
elaludnék, mint
sírástól fáradt gyermek
a napon.*

Kossán Klára

Keresztmetszet

Barátságos, fehérre lakozott ajtók előtt megyünk el. Keskeny lépcsőn jutunk a padlásra. Az egyik toronyszoba falán embernagyságú lyukat szakított egy robbanó gránát becsapódása. Egy tűzértiszt azt magyarázza, hogy véleménye szerint egyetlen harcoló sem maradhatott életben, aki a találat pillanatában a helyiségben volt.

Der Wiener Tag.

A Heimwehr kitűnő szervezet, 50—60.000 katonailag szervezett emberből áll, az utolsó napokban azonban, csak 30.000 embert vetettünk harcba.

Fey alkancellár nyilatkozata.

3 óra 41 perc. A hóhér fekete ruhában, fekete cilinderrel és fekete kesztyűvel megjelent a kivégzés színhelyén. Csak a törvényszék tagjai, Kreuzhuber igazságügyi főtanácsos a tanács tagjaival, Dr. Wachsmann udvari tanácsos, államügyész, egy pap és a törvényszéki orvos vannak jelen.

Neues Wiener Journal.

Münichreiter védszövetségi vezető kivégzéséről mind több olyan részlet szivárog ki, ami még az utóbbi eseménydús napokban mindenhez hozzászórt lakosságban is borzalmat keltett. Münichreiter súlyosan megsebesült. Kar és fejsebei komoly vérvesztést okoztak. A törvény-

széki tárgyalásra hordágyon kellett vinni. A súlyos lelki megrázkódtatás annyira megviselte, hogy magas lázban, teljesen öntudatlanul vitték az akasztófa alá és a hordágyon feküdt, mikor a kötelet a nyakába tették. Borzalmas látvány volt.

983

Prager Mittag.

Pacelli bíboros-államtitkár köszöntő-távíratot intézett Dollfuss szövetségi kancellárhoz, abból az alkalomból, hogy a kancellár táviratilag kívánt szerencsét a Szent-Atyának, koronázási évfordulójára. A bíboros államtitkár közli a kancellárral, hogy Őszentsége hálásan fogadta a jámbor óhajokat és Isten segítségét kívánva, apostoli áldását küldi a szövetségi kancellárnak és az általa kormányzott országnak.

Neues Wiener Journal.

A zsidó frontharcos szövetség vezetője, Sommer tábornok, tegnap, február 15-én megjelent Schönburg-Hartenstein herceg államtitkárnál és a szövetséget rendelkezésére bocsájtotta. A szövetségnek 3000 tagja van, nagyrészt volt tartalékos tisztek, akik szigorú készenlétben várják a rendelkezéseket.

Neue Freie Presse.

Vajjon azt hiszi Dollfuss kancellár úr, hogy a leigázott munkássággal útját állhatja a náci-bandáknak? Szabadság nélkül mit jelent a nemzeti függetlenség? A rabszolgáknak nincs hazájuk.

Populaire, Paris.

Az a véleményem, hogy az egész kultur-Európa hálával tartozik nekünk ezért a rendteremtésért.

Fey alkancellár a külföldi tudósítók előtt.

Teljes mértékben helyeseljük a Dollfuss-kormány eljárását a szocialista forradalom letörése során. A győzelem, melyet az osztrák kormány aratott, fájdalmas ugyan, az államhatalomnak azonban a tekintély és a törvények védelme érdekében így kellett cselekednie.

Osservatore Romano (a Vatikán hiv. lapja).

A moszkvai rádió febr. 16-án „Az osztrák proletárok hősi küzdelme” címen előadást tartott. Az előadást gyorsírással jegyeztük és ennek alapján adjuk le szöveg szerint az itt következő részt.

Nincs olyan aljasság, csalás, csel, árulás, amit az osztrák szociáldemokrácia vezetői fel ne használtak volna, hogy az osztrák munkásság kezéből kiszakítsák a tényleges hatalmat, azért, hogy azt visszaadhassák a kapitalistáknak és nagybirtokosoknak. Az osztrák burzsoázia a szociáldemokrácia vezéreire támaszkodva indult támadásra a munkásosztály ellen... A kapitalisták bőkezűen fizették szociáldemokrata lakájaikat. Ezek a Seitzek, Dannebergék, Rennerek tucatjával kapták a zsíros kis

munka

állásokat a különböző részvénytársaságokban, szövetkezetekben, munkásbankokban. Az osztrák szociáldemokrácia vezéreinek létminimuma évi százezer schilling volt... Egészen természetes és az osztrák szociáldemokrácia politikájának megfelelő volt az a tény, hogy a bécsi községi tanács eltávolításakor az osztrák szociáldemokrata vezetők a városházán gyülekeztek, hogy elfogassák magukat... Elfogatásukkal azt akarták elérni, hogy a mozgalom vezetők nélkül maradjon, a munkástömegeket, 1927-es mintára szét akarták zilálni és a fasiszta bandáknak kiszolgáltatni... A vezetők megszöktek és a tömegeket cserben hagyták. Az osztrák szociáldemokrácia vezetői, hasonlóan német ikertestvéreikhez, sietnek hűséget esküdni a fasiszta rezsimnek... Az osztrák munkások fegyvereinek dörgése egyttal az osztrák szociáldemokrácia temetése is és a II. Internacionálébeli testvéreivel együtt a történelem szemétdombjára került.

Die Weltbühne.

Egy bécsi munkás írja ezt a levelet a prágai „Sozialdemokrat”-nak:
Wien, február 15. Elvtársak, ne felejtsetek el bennünket. Közös ügyünkért halunk itt meg. A szocializmus szent harca a mi harcunk. Nem engedjük védekezés nélkül lemészároltatni magunkat. Elvtársak, mutassátok meg ott kint, hogyan születik egy keresztény állam a „Quadragesimo Anno” után. Ágyúkkal gyilkolnak férfiakat, asszonyokat és gyermekeket. Elvtársak, becsüljétek meg és ne feledjétek el bennünket.

Vezéreink nem gyávák. Velünk harcolnak és egy sem menekült el. Régi nagyszerű vezetőnk, Sever felesége halott. Sever elvtárs embereivel Ottakringet védi. Beszéljétek el az elvtársaknak, a fiatal és öreg munkásoknak, hogyan hal hősi halált az osztrák proletariátus.

Nem félek az akasztófától. Ha kell, büszkén és felemelt fővel halok meg a szocializmusunkért.

A kommunisták Floridsdorfban becsülettel velünk harcoltak.

Nem tudok összefüggően többet írni.

Barátság, elvtársak!

Sozialdemokrat, Prag.

Megérkezünk az ostromolt Marx-Hof elé. Kiszállok a taxiból. Ebben a pillanatban látom, hogy a IV. emeleten egy ablak kinyílik, megjelenik egy asszony és magasra tart egy kis gyereket.

— Hát vannak asszonyok és gyermekek is az ostromolt házakban?
— kérdem egy csapattisztól.

— Ha megengednék az asszonyok és gyermekek elvonulását, a férfiak sohasem adnák meg magukat, — válaszolja a tiszt, szürke egyenruhában, rohamsisakkal, revolverrel a kezében.

Intransigeant, Paris.

... Sandleitenben, egy munkásházban a győzők a romok alatt 35 gyermek holttestét találták...

Lu, Paris.

Közli: Sz. R.

A monopolitőke most már teljesen alárendeli az embert a technizálódásnak. Korlátlan hatalom lesz az ember fölött. A tőkés racionalizálás az önálló, független egyéniség teljes letörését jelenti, nemcsak az üzemben, hanem a társadalom minden rétegében, az ember minden tevékenységében. A kapitalizmus most annak beteljesítésére törekszik, amit a liberalizmus korszaka alatt csak kezdetlegesen tudott megvalósulni. Most már teljesen kikapcsolja az egyént a szellemi életből, teljesen megváltoztatja életmódját, minden eddigi formát széttör. Az átalakulás periódusában elfáradt, agyonhajszolt, ideges mai ember lemond politikai és társadalmi szabadságáról, de akaratan kívül, öntudatlanul is ellentáll, lázadozik magánélete formáinak átalakításánál. A belénevelt polgárosulás vágya szociális nyugtalanságokkal jár együtt. S mindez azért olyan komoly akadály, mert az átlagembernél, a tömegnél az ellentállás nem annyira a tudatból, mint sokkal inkább az érzelmi életéből indul ki.

Ez ellen pedig épen olyan erővel kell harcolni, mint a társadalomban általában jelenlévő feudális csökevények és a megmerevedett öncélúvá vált társadalmi intézmények ellen. A társadalomnak semmiféle szerve nem élhet ma olyan önállósult életet, mint élt a liberalizmusban. Minden átértékelődik s minden más kapcsolatba kerül egymással.

A társadalmi felépítmény átalakulását nem lehet előre pontosan meghatározni, ma még nem lehet megmondani azt, hogy a társadalom milyen lesz holnap. A társadalom alakulása: folyamat, amelyet a szubjektív és objektív tényezők befolyásolnak. Ma csak az alakulást láthatjuk, azt az alakulást, amely az osztályok között és az osztályok keretén belül végbemegy. Azt a nagy küzdelmet láthatjuk, amelyet a monopolitőke az eddig önállósult saját osztályabeli szervekkel is folytat, hogy legyűrje ellenállásukat.

Erre már csak azért is szüksége van, mert az embereknel nemcsak öntudatlan, hanem tudatos ellentállással is találkozunk. Az öntudatos szocialista mozgalmakon kívül, a már állandósult munkanélküliséggel s a bérek folytonos csökkenése nyomán keletkező elégedetlenséggel is számolni kell. A technizálódás miatt feleslegessé vált embermilliók kétségkívül kényelmetlenek a monopolitőke részére, aminthogy kényelmetlen a bér- és jövedelemcsökkenés nyomában keletkező elégedetlenség is. De a termelés aparátusát mindennek ellenére is mozgásban kell tartani. Az új munkamegosztást az emberek egy részének a termelésből való kiesése, a dolgozók bérének csökkenése, sőt az egyes kapitalisták érdekei ellenére is végre kell hajtani. Gazdasági eszközök nem segíthetnek, mert a gazdasági megoldás egyet jelentene magának a tőkés rendszernek a megszűnésével. Társadalmi eszközre van szükség. Ez a társadalmi eszköz a fasizmus.

IV.

A fasizmus megítélésében az utóbbi évek legnagyobb tévedése az volt, amikor a fasizmusban feudális vonásokat igyekeztek kimutatni. Ez a tévedés okozta azt, hogy elhomályosult a fasizmus igazi lényege.

A fasizmus a munkásmozgalmon kívüli épen a feudális csökevények ellen folytatja a legkiméletlenebb harcot s ez nemcsak az egyházakkal

munka

Az új munkamegosztás szervezésének társadalmi, gazdasági és politikai kísérőjelenségei vannak. A munkamegosztás átalakulásának válságait éljük ma. A külső tünetek a régi munkamegosztás felbomlásának tünetei. Az osztályokon belül felborul az egyensúly. Az egyén úgy az uralkodó, mint a középosztályban és a proletáriátusban is, kiesik eddigi kereteiből. Minden bizonytalanná, ingadozóvá lesz. Az osztályok között és az osztályokon belül is kiélesedik a harc. A kisüzemeket felfalja a nagyüzem. Milliós munkanélküli táborok keletkeznek, mert a racionalizált termelési módszer mellett nemcsak az üzemben, hanem az üzemen kívül álló foglalkozási ágakban is kevesebb emberre van szükség. Megváltozik a tőkés rendszer alapjának, az értéktöbbletnek keletkezési formája is. Az értéktöbblet bizonyos meg nem fizetett munkatöbblet eredménye. Ma az ember helyett inkább a gép dolgozik. Inkább a gépet uzsorázzák ki. És a rendszer nem annyira az emberi munkaerő kiszákmányolása, mint annak a termelésből való kikapcsolása miatt kerül megoldhatatlan ellentétbe önmagával.

A társadalom a termelés adminisztrációja. A társadalom szervei, adott formák között a termelés menetét és az emberi együttélést biztosítják. A társadalmi egyensúly egy bizonyos gazdasági rendszer felépítményének egyensúlyállapota. A monopolkapitalizmus a centralizált organizáció egyensúlyállapotára törekszik. E törekvés mellett most minden más kérdés elhalványul. Művészet, irodalom, tudomány nem fontos. A liberalizmusnak vége. Az egyéniség kultuszára nincs szükség. Az egyén nem számít, mindenkit be kell állítani az iparosodás centrális irányvonáiba. A társadalomnak alkalmazkodni kell ehhez a centralizációhoz. A társadalomnak egész felépítésében fednie kell az új gazdasági szerkezetet, különben a termelőaparátus nem funkcionálhat, aminthogy ma nem is funkcionál.

III.

A munkamegosztásnak ez a korszerű és a tőkés rendszer érdekében szükségszerű átalakítása azonban akadályokba ütközik. Minden anyag ellentáll az alakításnak. A társadalom is ilyen anyag. A monopoltőkének nemcsak önmaga ellentmondásait kell valahogyan feloldani, hanem a társadalmat, mint anyagot is át kell formálnia.

A társadalom ellentállása szerkezeti és ideológiai eredetű. Sem a szerkezetnek, sem a társadalmi ideológiának nincsen olyan szigorúan meghatározott karaktere, mint pl. egy üzemnek. A társadalom emberekből áll, az ember pedig nem csak objektív, tehát tudatától, érzéseitől független társadalmi helyzetében, hanem sokrétű és komplikált szubjektív sajátosságaiban is hat a társadalomra.

A mai komplikált társadalomban az aránylag primitív ember is komplikálódott. A liberalizmus, a demokrácia és a szocialista mozgalmak még az öntudatlan egyénben is nyomot hagytak. A tőkés rendszer civilizatorikus irányvonalának, a szociális tényezőknek, a feudális hagyományoknak és az osztálytudatnak együttes behatása rányomta bélyegét a mai ember hétköznapi életére. A monopoltőke új munkamegosztása pedig igen mélyen belenyúl az ember magánéletébe.

tömegek harckészségét, arra csak egy példát. Simmeringben a riadóra, hétfőn délben, kétezer Schutzbündler gyült össze. A helyettes vezető (a vezetőt már elfogták) kijelentette, hogy információi szerint nem kerül harcra sor, mindenki menjen haza. Az újabb riadó este hatkor már csak kétszázhatvan embert tudott összegyűjteni. De ugyanígy volt máshol is. A szakszervezeti vezetők nem tudtak semmiről, vagy ellentétes jelszavakat adtak ki. Esetleg nem voltak fellelhetők. Némely helyütt — mint Bruckban is — a felvonulási tervek a már napok előtt lefogott vezetők-nél voltak, a helyettes tájékozatlan volt, a harc a megindulás pillanatában eldőlt. A fegyverek helyét sokszor szintén csak a közben elfogott vezetők, vagy elérhetetlen, elbujt funkcionáriusok tudták. Volt néhány főfunkcionárius, aki bátor és hősiesség volt, de mások már előre be akarták magukat biztosítani. Ha a sztrájk félig-meddig sikerült volna, győzünk. Voltak vezetők, akik talán félték ettől.”

* * *

Barátom, a községi orvos, résztvett a harcokban és a végső leveretés után, 16-án menekült ki külföldre. A munkásbetegségélyzőnél és a Városházán még nem vették hivatalosan tudomásul eltávozását a hatóságok, — fontosabb teendőik közben — egyelőre még nem adták ki a köröző levelet. De az orvos kollégái sorba telefonálnak már a menekült feleségéhez: „Otthon van Dr. F.? Halljuk, hogy megszökött. Szóval az állása szabad lesz? Kérem, ne szóljon másnak róla, én szeretném elnyerni, még ma benyújtom a kérvényt!”

* * *

Nem igaz az, hogy a munkások átpártoltak a horogkeresztesekhez. A munkástömegek zavartak, ijedtek, tanácstalanok és elkeseredettek. Hallgatnak. Megfélemlítettek. Arra még hajlandók, hogy menekülőket segítsenek, elbujtassanak. De saját maguk nem mernek állástfoglalni.

A Florisdorfba vezető villamoson egy órai utazás alatt egyetlen beszélgető munkást se láttam. Sem a kalauzzal, sem egymással. Három emberrel próbáltam beszélgetést, mindahárom ijedten és gyanakodva nézett rám.

A félig lerombolt köztársasági emlékmű előtt az emberek megállnak, komolyan nézelődnek, aztán hallgatva tovább mennek. Se beszéd, se megjegyzés, se mosoly.

A nagytömegű hivatalos plakátok előtt ugyanez a kép.

* * *

Munkások beszélnek, hogy Sever képviselő feleségét két Heimwehr-legény koncolta fel. A hivatalos híradás szerint gránátszilánk végzett vele.

* * *

Egy baloldali vezető ezt mondja:

„Fey vagy Starhemberg-Fey jön csendes horogkeresztes békével, fegyverszünettel. Azután titkos együttműködés, vagy legalább is béke Hitlerrel. Mi, csak most kezdünk dolgozni. Az út, ami most jön, hosszú, hosszú. Fegyvereink nem lehetnek azonosak az eddigiekkel.”

Közli: R. L.

munka

Rengeteg ismerősöm hiányzik. Régi barátaimat a Herrenhofban nem találom, ez az irodalmi kávéház, éppenúgy, mint a Central is, félig kihalt. Találkozom van egy régi barátommal, aki ezeket meséli:

„A halottak száma objektíve becsülve, 1200-ra tehető. Körülbelül 2000 ember menekült eddig külföldre. Háromezeröttszáz—négyezer a le-tartóztatottak száma, körülbelül ugyanennyien bujkálnak. Még mindig vannak Schutzbündlerek a kanálisokban, akik a saját egyenruhájukban nem mernek fellopózni, nehezen juttatunk hozzájuk valami kis élelmet és nagy ritkán sikerül civil ruhákat is lecsempészni. Nem lehetetlen, hogy sokan ott fognak elpusztulni, mert nem tudunk rajtuk segíteni. Pénzt gyűjtünk, szállást szerzünk, hamis útlevelel külföldre szöktetünk, de mindez még kevés. Hidd el, hogy tíz nap óta nem aludtam. Éppen ma csempészünk a kanálisból orvoshoz egy súlyosan sebesült Schutzbünd- lert... Nehéz operáció volt...”

* * *

A rendőrség megbízható volt, a katonaság is — nagyjában, telje- sen hasznavehetetlen volt a Heimwehr. Mégis ő aratja le a dicsőséget. Újabban az egész várost teleragasztják Starhemberg arcképével, a zöld- fehér Heimwehr színekkel díszítve. A zöld-fehér zászló minden fon- tosabb helyen ott leng a piros-fehér-pirosal együtt. Starhemberg arc- képe ott díszelgett Dollfuss és Fey arcképével együtt a volt köztársasági szoborcsoportozaton. Óvatlan pillanatban mindig letépték ezeket a képe- ket. Háromszor ragasztották fel újra, háromszor tépték le ismeretlen tettesek a legforgalmasabb Ringen, a parlament előtt álló márványosz- lopról. Most aztán csupaszon hagyják. Egyedül a középső oszlopon csüng, lazán Dollfuss főhadnagy úr képe.

* * *

Megfélemlítettek hallgatása az egyik oldalon. De a másik oldalon hiányzik a meggyőzött tömegek ujjongása. Legyőzöttek vannak, de meg- győzöttek nincsenek. Lelkesedés sehol. A „Vaterländische Front” jelvényét a Belváros legnagyobb utcáin lehet látni. Az emberek nem mernek hármass nyilat, vagy horogkeresztet hordani, de piros-fehér-pirosat nem akarnak. Az iskolákban a gyerekekkel „Seid einig” (Fogjatok össze) című hivatalos jelvényeket vásároltatnak. De a tanítók ilyen kijelentéssel osztják ki a gyerekek között: „Viseljétek ezt a jelvényt, de csak a kabá- ton belül, nehogy az utcán rossz fiúk letépjék!” Őszintébb ellen- propaganda el sem képzelhető.

* * *

A kormány rendeletére a harcok utáni héten a mozik ingyen jegye- ket osztogattak. Így akarták a lakosságot szórakozásra csábítani. A jegy- osztogatás előtt, sőt bizonyos mértékben alatt is, a szórakozóhelyek üre- sek voltak.

* * *

Egy szélsőbaloldali ezt mondja:

„Igenis, a szociáldemokrata párt vezetősége elárulta a forradalmat. A sztrájkot lefújták és mire azután „engedélyezték”, addig a Schutzbund összes kerületi vezetői le voltak fogva. Hogy ez mennyire befolyásolta a

megjönne a gyermek, ő legyőzötte menekül: egy csendes hajnalon bucsú nélkül továbbáll.

999

Kétségtelen, hogy Dániel a maga ma már kissé valószínűtlen életével is oly típust jelenít meg, amely, ha nem is ilyen tiszta formában, de igen gyakori közöttünk. Ezekben az emberekben van erkölcsi erő ahhoz, hogy a maguk módján szembenálljanak a világgal és koncesszió nélkül engedelmeskedjenek belső parancsaiknak. De mit ér ez nekünk? Ez az életigazság — ha egyáltalán az — nem a mienk, ez az erkölcs nem a mi erkölcsünk, ez a bátorság nem a mi bátorságunk. Ez az élet merőben idegen tőlünk s a Pergöl Dánielek példája szétoldoz bennünket, ahelyett, hogy szorosabbra fűzne egymáshoz.

Ez volna a regény igazsága, az elkallódó és magukban eléggő életek meddősége, de nem jön ki belőle eléggé. Dániel túlságosan szimpatikus; szeretni és hinni tudjuk, holott gyűlölnünk és tagadnunk kell. Az író jobban elvégezte volna feladatát, ha talán kevésbé is értette volna meg, de mindenesetre jobban ítélkezett volna felette. Így ezt a munkát az olvasónak kell elvégeznie; feltétlen értéke azonban a könyvnek, hogy el is végezheti.

A regényíró Kassákról szólván, beszélnünk kell regényei nyelvéről is. Ez a kérdés rendszerint talán nem tartozik szorosán a *szocialista* író elemzéséhez, kétségtelen azonban, hogy az élmény tartalma, kifejezésének formája s a szó sokszor elégtelennek érzett lehetőségeiben is maradéktalan megjelenítése között törvényszerű kapcsolatok vannak. Ezek a kapcsolatok épen a nyelv reprezentatív formálójánál világosan kimutathatók. Kassák, többé-kevésbé a századvégi magyar naturalizmus nyelvéből indul s Ady nyelvújítását nagyjából elkerülve, egyetlen lendülettel az izmusok féktelen harcaiba jut, nyelvi forradalmát itt vívja meg. Az izmusok szakaszát már mindenütt felszámolták. De Kassák e hallatlanul túlzott nyelvi harcokból a nyelvprobléma teljes feloldásáig jut el s ebben kétségtelenül igen jelentős része van szocializmusának. Regényei nyelve ma talán a legkülönb példája annak, mint kellett e nyelvi forradalmak eredményeit maximálisan megfogni és oly írás szolgálatába állítani, ahol a nyelvvel való virtuóz játék már el sem képzelhető. Nyelve ma feltétlenül természetes, s lehiggadt, gazdag egyszerűségével teljesen a közölni való szolgálatában áll. Tolmácsoló, megjelenítő képessége rendkívüli. Szavaiban pompás izek és színek élnek s ha egyenként nézzük őket, nem találunk egyetlen olyan szót sem, amelyet csak a szó szépsége kedvéért írt volna le. Tiszta nyelvkultúra ez, anélkül, hogy az akarna lenni, helyesebben ép azért, mert nem akar az lenni. Ez a nem is egyszer magyartalan nyelv ma a magyar nyelvű írás egyik legnagyobb értéke.

IV.

Befejezésül még csak ennyit. A szocialista irodalom abban az irányzatában, amelyhez, mint láttuk, Kassák is tartozik, az antitézis szakaszában van. E szakasz eredményeivel felgazdagodva magasabb síkon, vissza kell majd térnie a mozgalmi regényhez, egy új mozgalmi virágzás szintétikus új regényéhez.

Falus Ervin

munka

voltát kompenzálja. De nem is ez a fontos. A fontos az, hogy ez a robinzonádba menekülő ember elveszett osztálya részére, s a könyv félreismerhetetlen morálja szerint elveszett az egész nemzedék.

A telepi fiatal proletárok vegetatív, tunya életörömével szemben áll a deklasszált polgári író intellektuális szomorúsága. A könyvben ugyanis két történet folyik: az íróé és ennek keretében az író által megírt telepé. Ez a kettősség azonban megoldatlan írói probléma marad.

Megoldható valójában csak úgy lehetett volna, ha a könyv tárgya nem a telep története, hanem e történet megszületése, megírása lenne. Nem az író által megalkotott mű, hanem maga az alkotás ténye. Ebben az esetben a két rész összekomponálásával, egymásravaló hatásával tényleg lehetett volna oly szintézist létrehozni, mint ami Kassák szeme előtt lebeghetett. Ez azonban nem valósul meg a könyvben. Mindegyik rész külön éli a maga életét, egyik rész sem ragadódik a másiktól, egyik rész sem volna kevesebb, ha elvonnók mellőle a másikat. A telepi részt olvasván, egy pillanatra sem érezzük, hogy ez csak *ebből* az íróból szakadhatott ki, sőt a könyv végén az az érzésünk, hogy a telepi történet *ettől* az írótól egyáltalán ki sem telhetett. Nagy kár a kompozíció e formai és tartalmi széteséséért, mert *maga a telepi rész* adekvát témában elmélyítve a tévelygő és kallódó proletárfiatalság nagy problémáját szólaltatja meg s ökonómiájával, totális életábrázolásával Kassáknak szerintünk eddig legjobb regénye.

Szerkezetében sokkal jobb, sőt kitűnő, és Kassák nyelv művészetének csúcspontján áll az „Utak ismeretlenek”, de a felvetett problémával szemben való állásfoglalása nem kielégítő.

Pergöl Dániel kamaszkorában kiszakadt polgári osztályából s azóta osztálytalanul és társztalanul csavarog a világban. Határozott és fölényes intellektus, egyéniség, gazdag érzésvilágával a *magamódján* átfogja az egész életet. Csavargásaiban nem züllik el, sőt így jut el saját magához, de nem is tud felemelkedni odáig, hogy újra gyökeret verjen egy igazabb emberi közösségben. Mert ez az ember nem a társadalmi rend igazságtalansága ellen lázadt fel, hanem maga a társadalmi rend ténye ellen, nem egy hazug megkötöttség ellen, hanem bármifajta megkötöttség, mint életforma ellen. Az örök csavargó, aki örökké felelőtlen.

Csavargásában belebotlik egy fiatal nőbe, megragad mellette, elveszi feleségül. Ez a nő a csavargó alakjával szemben a maximálisan legyökerezett ember. A férfi az elszabadult, törvény nélküli egyén, a nő felolvadt és elvesz a családban, a környezetben, a polgári élet, a rendeltetés tradícióiban. Két véglet, mely e nemi felgerjedésen létrejött házasságban nem tudja áthatni egymást. Dániel félkézzel meg-megkavargatja azt a kis világot, amelybe belecsöppent, az osztálykérdést, amelyben véletlenül a polgár oldalára került, holott a benne élő állati jószág a szegény ember — nem a proletár! — felé hajtana. Vigyázzunk: ugyanezzel a szeretettel néz esetleg egy megrémült nyulat, vagy egy tikkadt virágot! De már ennek a világocskának a törvényét megváltoztatni nem tudná, nem is akarja. Persze hogyan is tehetné, hisz voltaképpen nincs is mihez: hiszen élete egyetlen formája és tartalma a sehová sem tartozás. Mire

művészet osztálydetermináltságának kérdését fel sem veti. Eleve adottnak tekinti a műalkotásnak polgári osztály- és életsíkon való elhelyezkedését, szerinte ez a művészi alkotásnak valósággal „természettörvénye”, a művészet fogalmi keretét tehát már eleve úgy vonja meg, hogy abban az osztálydetermináltság kérdése s természetesen az osztály harca, mint művészi élmény, még annál inkább, el sem fér. Az individualista polgár a maga életét a társadalmak nagy történelmi osztályküzdelmétől elvonatkoztatott művészetben dokumentálja s esztétikája: a műalkotás viszonya a „lélekhez”, vagyis a maga belső szellemi és érzésszel adottságaiban lerögzített és elszigetelt egyénhez.

A polgári esztétikával szemben, amely tehát osztályjellegét fel sem ismeri, vagy ha igen, tagadja és elkendőzi, a modern szocializmus a maga új esztétikáját tudatosan és hangsúlyozottan mint osztályesztétikát fogalmazza meg, — ez az ellentét egyébként természetszerűen következik a két osztálynak az osztályharcban való más-más szerepéből és helyzetéből, — hangsúlyozván, hogy a művészet lényegétől nemcsak, hogy nem idegen az *osztály* életének és küzdelmének átélése és adekvát eszközzel való kifejezése, hanem ellenkezőleg: ez az a pont, amelyen a művészet a proletariátus számára játékból társadalmi valósággá válik. A szocialista esztétika: a műalkotás viszonya a tömeghez, vagyis a társadalmi összefüggésekben álló, csak ezekből megérthető, és küzdő emberhez.

Ezek a törekvések a szocialista irodalom föntjelzett szakaszában többé-kevésbé mint *mozgalmi tendencia* fejeződnek ki. Mind a két szó hangsúlyos.

Tendenciáról azért és oly értelemben kell beszélnünk, amennyiben az alkotáshoz még bizonyos programszerűség tapad, a benne kifejeződő osztályélmény még nem teljesen spontán. Az íráson még gyakran megérződik, hogy az író szocialista vagy proletár regényt, verset *akar* írni, holott itt előre megfontoltságnak valójában jelen sem szabad lennie. A szocialista író, ha igazán szocialista és igazán író, nem *akar* szocialista regényt írni, hanem nem írhat egyebet. A művész az alkotás pillanatában semmi más, csak művész. Minden eltűnt előle és mellőle. Az egész világmindenség csak belőle és a készülő műből áll. Ebben a pillanatban tiszta individuum. De ha szocialista: nem jöhet ki belőle semmi egyéb, csak osztálya élettartalmának valamilyen objektivációja, olyasvalami, ami mögül eltűnt az agitáció, a propaganda, a tendencia, mint ilyen, de jelen van az osztály élete, agitativ ereje (vagy erőtlensége), útjának tudata és akarása.

Ez a még jelen való tendencia leginkább a mű *mozgalmi* beállítottságában konkrétizálódik. A szocialista regény úgyszólván kizárólagos típusa eddig: a mozgalmi regény, sőt gyakran: pártregény. Tárgya a mozgalom, hősei és statisztái életüknek csak azzal a részével vannak jelen, amellyel a mozgalmat szolgálják. Az orosz irodalomban az első öt éves terv korában p. o. megjelenik az ú. n. ipari regény, a kolhozregény, stb. Az irodalomnak úgyszólván kizárólagos tárgyköre: a munkás viszonya a gyárhoz, a paraszt viszonya a kollektivizált mezőgazdasághoz, egyszóval: az öt éves terv, a „felépítés”.

Eltekintve a pártregény túlzásaitól, nem tartozunk azok közé, akik

A szocialista irodalom és Kassák Lajos (Két új regényéhez*)

Kassák Lajos új regényeiről valóban nem nehéz kimutatni, hogy „jó regények”, hogy komoly műalkotások, amelyek erényeikkel és hibáikkal a modern magyar irodalom csúcsteljesítményei közé tartoznak. Azonban mint szocialista regények, pontosabban, mint magát szocialistának valló és tudó író regényei ellen gyakori az a — mindennél súlyosabb — ellenvetés, hogy egy ízlésében, mondanivalójában, művészetében elpolgáriasult, vagy proletár osztályának legalább is hátatfordított és osztálytalanul kóválygó író alkotásai, amelyekben „nincs munkásmozgalom és nincs forradalmi tendencia” s amelyekhez a „valóban osztályharcos proletárnak” ma már semmi köze. Mi az igazság ebben?

Semmi. Kassák Lajos jó író, és szocialista. Új regényei — mint ahogy legtöbb regénye — jó regények és jó szocialista regények.

I.

A szocialista regény fejlődésének útján természetesen ugyanazonkon a szakaszokon megy át, tisztul és mélyül, mint magának annak az osztálynak az élete, amelyből ered, s mint maga az a mozgalom, amely a proletariátus osztályéletének legmagasabb kifejezője. Kezdeti dadogásai és bukácsolásai pontosan megfelelnek a reformista évtizedek mozgalmainak, amelyek külső méreteiben jelentős szervezettség mögött még csak aránytalanul fejletlen, sekély, eklektikus világképet tudtak kialakítani tömegeik számára. Így születnek meg az olyan írások, mint Jer „A virradat” című regénye, vagy nálunk Csizmadia költészete, s így alakul ki az az agitációs irodalom, amely igen becsületes volt, a szervezkedés — feltétlenül elsőrendűen fontos — szempontjából igen hasznos is volt, de az osztálynak az új emberért való harcában — ép úgy, mint az a politikai mozgalom, melyért agitált — legfeljebb csak az elemi iskolát jelentette.

Ennek a zsenge agitációs pártliteraturának egyenes folytatása, a modern szocializmus folytonos fejlődésének megfelelően mind magasabb fokon, a modern szocialista tendencirodalom, amely a nagy polgári tendencirókon (Zola, Ibsen, a fiatal Hauptmann, stb.) a XIX. századbeli páratlan orosz irodalmon (amely azonban a tendenciát csodálatos életalakításban oldja fel) felgazdagodva, a modern riportázs művészetlen művészetén, az orosz futurizmuson, imaginizmuson és prolétkulton át nagyszerű lendülettel ér fel a modern regény magasságáig.

A modern szocializmus e kulturális fejlődésében — amelynek a szépirodalom természetesen csak egy része — egy új esztétika rendszere bontakozik ki.

A beérkezett polgárság esztétikája a maga tiszta képletében, amelyből tehát már eltűntek a valamikor feltörekvő polgári rend ideológiájának harcosszerű elemei és amelyet másrészt még nem zavartak meg a polgári világgéppel ellentétes „alulról” beszűremkedő idegen elemek, a

*) A telep, Pantheon-kiadás, Az utak ismeretlenek, Nyugat-kiadás.

feltétlen alkalmazkodása, konfekcióirodalom termelése ellen. A kritikusok valami, bizonyára rosszul értelmezett oknál fogva, nem tárták fel a helyzet valóságát, nem mutattak rá a hibák alapjára és ime, ma látjuk ennek az elhallgatásnak, mellébeszélésnek siralmas eredményét. S a kritika most újból az elnézés, mellébeszélés álláspontjára helyezkedett. Dicséri azt, ami dicséretre nem érdemes és elhallgatja azt, amivel a hibás utakon induló gárdának a segítségére lehetne. Hihetetlennek tűnik, hogy a magyar kritikusok között egy sem akadna, aki észrevette volna, hogy az új Thália lényegében tévedésben van. Miért hát ezek a könnyű dicséretetek? Miért nem mondják el nyíltan észrevételeiket, nyíltan és megindokoltan, hogy az írók, a színészek, sőt a közönség is okulhasson és tanulhasson belőle?

Ugy látszik, még mindig nem érkeztünk el arra a pontra, ahonnan egy új fejlődési irány vehetné kezdetét. Az új Thália kellő reklámozással felbukkant a zürzavarból és önmagával meghasonlottan el fog merülni a feledésben. Kár lesz érte. Nem azért, amivel bemutatkozott, hanem azért, amit a keményen melléálló kritika segítségével rövid időn belül csinálhatott volna.

Kassák Lajos

Képzőművészet

Tizennyolcak a Nemzeti Szalonban. Az első sorban írom le tulajdonképpen végső megállapításomat: képzőművészetünk lényegesen magasabb kultúrát, mesterségbeli érettséget mutat, mint irodalmunk. De mindjárt a második mondatban jogosnak tartom a felsőhajtást: miért, hogy nem 1914-ben láthattuk ezt a kiállítást!? Ma, 1934-ben, ez a tagadhatatlanul gondosan összeválogatott anyag nem reprezentálja napjaink művészi kifejeződését. A tizennyolc kiállító között egy sincsen, aki határozottan színeket és formákat kihangsúlyozna magát, aki elszántan utat vágna a továbbfejlődés irányában. Hangulat festészet. Igaz, hogy kulturált és igényes. Valamennyien túljutottak a közelmúlt kísérletező irányzatain, de ezeknek a kísérletezéseknek az eredménye alig is mutatkozik meg műveikben és így a kiállított anyagban nem annyira a lehangadást, mint inkább diszkrét, nosztalgias visszakanyarodást látunk a háborúelőtti francia szellemhez, néha Braque-hoz, gyakrabban Matisse-hoz.

Ha végig tekintettük a kiállítás anyagát, a kellemes összbenyomáson túl, az exaktság hiánya az, amit legelőször meg kell állapítanunk. A rajzos vonalvezetést teljesen elnyelte az átmeneti színek variálása, amely anyagában nem egyszer pépszerű és hatásában szentimentálisan édeskés. A konstruktív, mondanivalójában határozottabban megfogalmazott piktúra felé egyedül Kmetty János mozdult egy lépéssel, de ugyanakkor sokat veszített előbbi árnyalatgazdagságából és formai architektúrájából. Előbbi csendéleteire a zöldeknek, szürkéknek olyan skáláját rakta föl, amely ezt a közismerten „szintelen” festőt elsőrendű koloristának mutatja. Ez a színgazdagság most eltűnt és a festék anyaga elkencésedett az ecset alatt. Ugy látszik, Kmetty egy újabb kísérletező periódushoz érkezett, ezirányban két portréja az első lépést jelenti. Szellemben nem változott: rendezetten puritán és franciásan esztétikus. — Berény Róbert is elmozdult a helyéről, a plakátszerű síkmegoldások helyett a tisztább festőiség felé tolodott. Konturjai feloldódtak, a látható konstrukció elbujt a vászon kereteit kitöltő kompozíció mögé és a színei nem izzó erejükkel, hanem tónusfinomságukkal hatnak a szemlélőre. Ezek a lazuros színek néha sziruposak és a formák térbeállításuk nem mindig kiegyensúlyozott. Sikerült alkotás a 24. és 27-es tájkép. Ezek úgy színből, mint térmegoldásban komoly tehetségű,

munka

érett művészt reprezentálnak. — Márffyban túl sok a légiesség. Képei nem csak hangulatban leheletfinomak, hanem fajsúlyukban is majdnem leheletkönnyűk. Nincs belső kötöttségük és megjelenésükben túlon túl esztétizáló. A második, harmadlagos értékek kerülnek előtérbe. Legszebb a 38-as téli táj, de ezen is túl kell lépnie Márffynak, ha súlyt és szuggesztív erőt akar adni képeiben. — Czóbel Béla semmit sem változott, azt mondhatnám, ember emlékezet óta ugyanilyennek ismerem. Kétségtelenül kiváló művész, de ez az egyhangúsága már fárasztó és a felületesebb néző valószínűleg elfordul képeitől, anélkül, hogy Czóbel egyre elmélyülőbb tehetségét, színeinek nemes kiébredését észrevenné és kellőleg méltányolná. Mert, ha látszatra nem is változott Czóbel, lényegében mélyebb és festőibb lett. Felrakott színfoltjai élő, belülről izzó színek, a téma megkomponálása is rendezettebb és így könnyebben felfogható. 2-es számú virágcsendélete talán a kiállítás legszebb darabja. — Bernáth Aurél lágy, szinte feminin lirizmusa nagyon szűk skálán szól hozzánk és félős, hogy ez hova-tovább monoton önisméltléssé válik. Sorozatából úgy szingazdagságával, mint érzékenyen felrakott formáival és kompozíciós egységével, a 11-es, kék tengerész előnyösen kiválik. Ez az a kép, amely újból megmutatja Bernáth még rejtve maradt belső gazdagságát. — Szőnyi István „Reggel” című kompozíciója kiváló festői alkotás. — Perlrott-Csaba még mindig a francia kubisták irányvonalában halad. Színei az utóbbi időben megtisztultak, formái is szervesen összetartozóbbak és élménygazdagabbak lettek. — Derkovits Gyula bensőséges életét még mindig nem tudja kimondani a festészet formanyelvén. Szűkkörű kulturáltság és passzív, meditáló liraiság látszik a képei mögött, valószínűleg ezért ilyen romantikus témában és ezért ilyen szintelenek a színei. Legsikerültebb képe az 58-as öregasszony. A barnáknak szép árnyalatait hozza ki rajta, mint pszichológiai téma is él és hat a figura. — Aba-Novák túltematikus kompozíciói között a 102-es, két vakot ábrázoló képe a vissza-visszatérő formamegoldással és azonosan folytatódó ritmussal szép grafikus produktum. — Szobotka Imre kilépett az iskolás kubizmus kereteiből, 50-es, ló és ember kompozíciója új útkeresés. Kár, és a jövőre nézve veszedelmet rejt magában, hogy a színei ennyire rózsapírban oldódtak fel. — Bornemissza Géza kollekciójában a 86-os, félakt az az alkotás, amely mellett meg kell állni. A sokszor változatos és majdnem a tarkaságig szindús képei között ebben friss erő és imponáló nyugalom van. — Egry József ugyanaz, akinek évek sorozatán át megismertük. — Farkas Istvánról azt lehetne mondani, hogy finom színérzékkal dolgozik, de ebben az esetben lehet, hogy ez inkább a franciás kulturáltságnak, mintsem a benső festőiségnek eredménye. — Ferenczy Noémi faliszőnyegei közül a „Pék” kompozíció a legfigyelemreméltóbb. Egyszerű, intenzíven átélt művészet. Ferenczy Noémi anélkül, hogy utánérzéssel követője lenne, egyszerűen őrzi Ferenczy Károly tradícióit.

Csorba Géza szobrain látszik, hogy ez a romantikus művész a leegyszerűsödés felé halad. Formáinak megtisztítására törekszik és így közelebb kerül a monumentalitás fogalmának megvalósításához, ami alkotásainak látható cél-törekvése. A szobrászok különben eléggé kisjelentőségű szerepet töltenek be a kiállításon. Bokros-Birmann és Medgyessy Ferenc nem alkotásaik javát tették föl az állványokra. Pátzay Pál dróton lógatott két gótikus szentjének a jelentőségét nem értem és megvallva az igazat, egy „fiatal” művésztől 1934-ben ennyire iskolás „alkotásoknak” a jelentőségére nem is nagyon vagyok kíváncsi.

Még egyszer: Kár, hogy ezt a kiállítást nem 1914-ben láttuk, akkor korszerűbb lett volna és nagy élménnyel gazdagított volna bennünket.

Kassák Lajos

Könyvek a fasizmusról

1003

Két könyv, amely a fasizmusok keletkezését írja le: *Lothar Frei* „*Deutschland wohin*”, amely a német fasizmust és *Ignazio Silone* „*Der Fascismus*”, amely az olasz fasizmust tárgyalja. Frei könyve csak tényeket sorol fel, jelenségeket csoportosít. 1932 áprilisától, mikor a „szociálista” szervezetekbe tömörült munkások Hindenburg tábornagyot a német köztársaság elnökévé választják — 1934 júliusáig, amikor ugyanezektől a német munkásoktól elveszik szak szervezeteiket, minden egyéb egyesületüket és szervezkedési joguktól megzabolva munkahadseregekbe kényszerítik őket. Történelmi felsorolás, adatkapcsolás ez a könyv. A felsorolás, az adatkapcsolás álláspont és szempont szerint történik, ez a többletelőnye a könyvnek. Ugyancsak előnye a könyvnek a felületes elmélet és nagyképző jósolgatás hiánya. Frei nem mond mást: ezekben az években ez és ez történt, ezt mulasztották el a munkásmozgalomban, ezt gyűmölcsöztették a jobboldalon. Ide fejlődött a helyzet, ilyen a mai Németország, vegyétek tudomásul, ez a dokumentum, ha tudtok, változtassatok rajta.

Nagyobb jelentőségű és nem főleg negatívumaiban érték Silone könyve. Ez a páratlanul okos könyv analízis. Szintén történelem és a történések felsorolása. De mélyebben nyúl le a gyökerekhez és kérdéseket adva fel, felel is a kérdésekre. Silonének ez a könyve olyan érdekes, hogy alkalomadtán visszatérünk rá és bővebben tárgyaljuk.

De nem kevésbé érdekes és értékes Silone másik könyve, a „*Fontamara*” (*Oprecht & Helbling, Zürich*). Ez híradás az életről, amelyet regénynek neveznek, nem a fasizmusról beszél, hanem az emberekről, akik a fasizmusban élnek. A babonákkal, ősi szokásokkal, ellenszenvvel és rajongással terhelt olasz falu kihalása, kinszenvedése az új rezsim alatt. A hős: maga a falu, nem egy ember, nem is kettő, hanem egy furcsa, külön világ, együttese sok-sok egyes parasztnak és reprezentánsa egy egész népnek. Ebbe a faluba betörnek a fasizmussal, a falu egy darabig igyekszik kiegyezni, mint ahogy eddig minden másfajta kormánnyal kiegyezett, aztán fellázad, harcol és elbukik.

Ez az elbukás is harccal van tele és erővel. Sötét könyv Silone könyve, sötét sors Fontamara falu sorsa. De olyan sötét, mint ahogyan fekete a televényföld, amelyben erő, elhatározottság és gazdagság lakik. Silone könyve csak egy fejezetét adja annak a harcnak, amelyet a falu folytat a hatalmasokkal. Évszázadok, évezredek óta tart ez a harc és még beláthatatlan időig nem ér véget.

Ugyanígy, öntudatlanul harcolnak *Kolbenhoff* könyvének hősei is. „*Untermenschen*” (*Trobris-Verlag, Kopenhága*) a könyv címe és hősei csavargók, országúti vándorok, stricik, utcalányok, gyilkosok, zsebtolvajok — azok, akiket a polgár „emberi salak” gyűjtőnév alatt ismer. De az ő életükből hiányzik az a bizonyos romantika, vagy érdekes borzadály, pikantéria, amivel a jó polgárok elképzelésükben ezeket az alakokat leöntik. Szegény, elcsúszott, emberi emberek ők, társadalmi életre képtelen természetük rendszerint abból keletkezett, hogy a társadalom képtelen volt emberi életre helyet adni nekik. A nevelés, a nyomorúságos környezet, az undorító otthon, taszította őket oda, ahol állanak. Mindig támadásra készen minden ellen, ami nem ők, minden ellen, ami a társadalomban elismert, ami „tisztességes”, tulajdonképpen szomorú, benső erő nélküli, elkeseredett utukat nem találó, szerencsétlen emberek. — Ez az „emberi söpredék” majdnem ugyanúgy él a mai, hitleri Németországban, mint eddig. De furcsa társaik akadnak. Olyan emberek bukkanak fel közöttük, akik céltudatos

*) Mindkettő: Europa-Verlag, Zürich, kiadása.

harcot folytatnak a társadalom ellen. Illegális munkát végző fiatal emberek, akik életüket teszik kockára — érthetetlen célokért. A csavargókat ez megzavarja. Az utcalány előtt ez felfoghatatlan. Ugyanolyan lerongyolt emberek, mint ők, ugyanúgy ütött, esett népség és valamilyen furcsa vallás szerint nem önmagukat, a saját személyüket akarják aznapra, egy ebédre, egy heti szállásra felszabadítani, hanem valamennyit, mindenkit, az osztályt, a népet. Kolbenhoff könyve nem agitál és nem mutatja fel: íme így alakulnak át a stricik hű párttagokká, hanem felfedi a két típust, megmutatja az ellentétet a típusok között és azt az egyénekként különbözően ható zavart, amely az öntudatos, lelkes munkás felbukkanása az alvilágban támaszt.

Ez a nagyszerű könyv emberekben mutatja meg: miért nem ébred a dolgozó, minden anyagi kényszerűség ellenére, tudatára annak, milyen az osztályhelyzete és mi ennek az oka. Ugyanezt a kérdést, a munkásmozgalomban, sajnos, olyannyira elhanyagolt, fontos kérdést, a szubjektív adottság, a szubjektív előfeltételek kérdését, igyekszik elméleti, tudományos alapon megmutatni Wilhelm Reich „*Massenpsychologie des Faschismus*” (Verlag für Sexualpolitik, Kopenhága) könyve. A marxista pszichológia területén kétségtelenül korszakalkotó könyv, amelyre még visszatérünk. Itt csak annyit, hogy teljesen igaza van harcában a vulgérmarxizmus ellen, amely a gazdasági föltételek emberre való hatását teljesen gépiesnek, egyoldalúnak magyarázza. Az ember is hat a gazdasági alulépítményre, nemcsak fordítva. De mikor ezt fenntartás nélkül elismerjük, ugyanakkor rá kell mutatnunk az elpszihológizálás veszélyére. Ha a vulgérmarxizmus veszedelmet jelentett és jelent a munkásmozgalomra, ez nem jelenti azt, hogy vulgérfreudizmussal, vulgérpszichológiával cseréljük fel. *n. j.*

Egy halott asszonyhoz

*Te szegény asszony, egy a sok névtelen
halott közül, hadd álljak meg egy pillanatra
koporsód előtt, felejtve a mindennapi munkát és harcot,
jelentéktelen, szegény asszony te: testvéremnél,
gyermekemnél több talán: első halottam,
ki úgy jöttél hozzám, mintahogy Istenhez
jönnek imádkozni együgyű, hívő lelkek,
orvosod voltam, barátod és szerinted bírad,
ki belelát a test kikutathatatlan
titkaiba és úgy igazítja a jövőt,
az emberi sorsokat, ahogy csak egy egyszerű,
szegény, sokat szenvedett asszony
képzelteti — — ó ha tudnád, milyen nyomorult,
milyen bizonytalan nehéz a mi dolgunk,
életünk, életünk, segítségünk!
Éjszaka megjelentek álmainkban:
betegek, élők és halottak, a halál árnyéka
követ életünkön keresztül, ki tudja,
meg lehet-e szokni gondolatát, kibékülni vele később,
hanyag vállvonogatással továbbmenni és nem megállni,
mint most
a te koporsód előtt: első halottam.*

Mária Béla

Disputa a dialektikus materializmusról 1005

Szántó Hugó rapszódikus cikkei meglehetősen nagy anyagot dolgoznak fel és annyiféle szempontból szólnak hozzá a kérdéshez, hogy ha egy kimerítő kritikát akarnánk írni róla: körülbelül tízszerese lenne a bírálat a bírált tanulmánynak. Ezért csak néhány ponton kívánok bekapcsolódni a vitába.

Sz. a következőket hozza fel a dialektikus materializmusról:

1. „Állítom és bizonyítani akarom, hogy a dialektikus materializmus mai formájában két összemérhetetlen elemet tartalmaz, ezek pusztán mechanikus keveréke, úgy hogy majd az egyik, majd a másik dominál.”

Ezek után hosszasan foglalkozik külön a dialektikával, majd a dialektika és a materializmus, illetve szenzualizmus viszonyával. Beszél a negáció negációjáról és bőségesen mindenről, noha — kénytelenek vagyunk leszögezni — maga sem gondolkodott itt dialektikusan. Fenti beállítása teljesen adialektikus. Ez a fogalom: dialektikus materializmus nem csupán a dialektikának és a materializmusnak egyszerű összekapcsolása, hanem az a „materializmus”, amelynek jelzője, meghatározója: „dialektikus” nem egyenlő általában a magában álló, hétköznapi materializmussal, miként a részek összege nem maradék nélkül egyenlő az egészszel a mennyiségi változások kvalitatív törvényénél fogva. *A dialektikus materializmus sokkal több, mint dialektika + materializmus.* A marxizmus dialektikája nem olyan, mint a Hegelé, mert materialista; materializmusa sem olyan, mint a Feuerbaché vagy Büchneré, mert dialektikus. Az, hogy Sz. nem ismeri vagy nem ismeri el a dialektikus materializmus szerves egységét, nem jelenti azt, hogy csakugyan nincs is meg. Sőt, hogy szerinte a „dialektikus materializmusban a kezdetleges materializmus lapangva tovább él”, inkább azt bizonyítja, hogy őbenne magában lapang a mechanikus gondolkodás. Sajnos, az igaz, hogy vannak olyanok, akiknél „az egyik vagy másik dominál”; ezek azonban már érte ezért nem nevezhetők dialektikus materialistáknak. Elvégre, ha igazságos ítéletet akarunk hozni egy elméletéről, akkor ne forduljunk annak hibás tolmácsolóihoz! Könnyű lett volna Descartes-ot elintézni pl. Apácai Cseri Jánoson keresztül. Ami pedig azt illeti, hogy e belső hasadás elméleti kifejezése és szentesítése annak a végzetes hasadásnak, mely a szocialista mozgalomban a szociáldemokrácia és kommunizmus neve alatt bekövetkezett”, ez szintén tévedés. Itt nem belső hasadás történt, tekintve, hogy *a munkásmozgalom sohasem volt egységes* és mindig voltak nagy számmal, akik egyáltalán nem vettek tudomást a dialektikáról, vagy félre-, illetve csak részben értették meg.

2. Azt állítja Sz., hogy a dialektikus materializmus átvette az egyszerű materialistáktól a szenzualizmust, vagyis, hogy a világ olyan, amilyennek érzékeljük. Teljesen téves. Ha ez így volna, ha a dialektikus materializmus ezt az együgyűséget átvinné, nem lenne „nagyszerű, sokatigérő, de csak félig végrehajtott program”, mint ahogy Sz. aposztrofálja, hanem egyáltalán nem lenne program, belesüllyedne Hume agnosztikus illuzionizmusába, vagy Berkeley spiritualizmusába. Ezt a

munka

vádat nem átallja Lenin idézetekkel sem alátámasztani. Holott ő sohasem állította, hogy az anyagi valóság a szellemi érzetekkel adekvát módon megegyezik. Ellenkezőleg, mint vérbeli dialektikus tudta, hogy az anyag és szellem, az anyag maga és a róla alkotott kép ellentétesen azonosak, amelyek *sem nem mereven különálló, egymásra nem ható dolgok, sem nem egybevágó valóságok, hanem egymásba átmennek, összefolynak*. Nemcsak ezért nem vették át azonban a szenzualisták egyoldalú felfogását a marxisták, hanem másért sem; a szenzualisták azt állítják, hogy a megismerés egyetlen tényezője az *érzékelés*. Ezzel szemben a dialektikus materializmus elismeri az emberi ész autonóm racionalizmusát is, amellyel az érzéki benyomásokat rendszerezi, értékeli és amely logikai megkülönböztető tevékenység nélkül az egész tudomány nem volna más, mint hasznavehetetlen ismeretek lomtára. Hiszen maga a dialektika is egy ilyen, természetesen a formális logikánál sokkal *fejlettebb módszere a gondolkodásnak* és célja sem más, mint hogy *a valóság lényegéhez közelebb vigye az emberi tudatot*. Ez a célkitűzés persze megint bizonyítja, hogy a valóság és a valóság érzékelése nem mechanikus azonosság. Természetesen mikor a dialektikus materializmus megkülönbözteti az előbbi két fogalmat: a valóságot és annak felfogását, nem föltételez semmiféle metafizikát, hanem csupán az anyagnak magának (*Ding an sich*) és érzéki megjelenési formája között lévő *kanti*, transzcendentális szétválasztást szüntette meg, amidőn kimondta, hogy a tárgy összes tulajdonságainak megismerése ugyan lehetetlen, de szükségtelen is, mert a tudománynak elég, ha a lényeges sajátságokat felfedi és ha ezeket ismerjük,**) semmi szükség sincs, hogy valami misztikus „magánvaló”-val is számoljunk. Tehát midőn Lenin azt írja, hogy „*érzékleiteink kopirozzák az anyagot*”, ebbe ne magyarazzuk bele Sz.-val, hogy *tökéletesen*, hiány nélkül kopirozzák, mert Lenin ezzel csupán azt akarta mondani, hogy nem a valóság utánozza érzékleiteinket, hanem megfordítva: érzékleiteink a valóságot, ami pedig letagadhatatlan tény. Ennyit a szenzualizmus és dialektikus materializmus viszonyáról.

3. A szemlélődés (materializmus) és a cselekvés (dialektika) ellenségesen áll szemben, ahelyett, hogy áthatnák egymást — mondja Sz.

Ez ép úgy nem áll, mint az előbbi két tétel. Ha a materializmus és dialektika csak látszólag volnának összenőve, akkor az is igaz lenne, hogy a dialektikus materializmusban a természettudományokból átszivárgott fatalizmus és a történelemtől diktált forradalmi akarat kibékíthetetlenül állnak szemben egymással. A vulgér-marxizmus dogmatikája csakugyan a történelmi nihilizmusba sülyedt, az anarchizmus pedig a másik szélső sarkon minden áron tenni, ész és alkalom nélkül robbantani akaró járvánnyá lett. A marxizmus azonban feloldja a szemlélet és

**) „Ha valamely tárgynak összes (lényeges) tulajdonságait ismeritek, akkor ismeritek magát a tárgyat is és nem marad egyéb hátra, mint az a tény, hogy a szóban lévő tárgy rajtunk kívül létezik és mihelyt érzékleiteitek ezt a tényt a fejetekbe verték, a tárgynak — Kant hirhéd megismerhetetlen „Ding an sich”-jének — ezt az utolsó maradványát is felfogtátok.” (*Hegel.*)

cselekedet ellentétét. A szemlélődés (valójában inkább a „kritika” illik ide) ismeri fel a jelen hibáit és teszi lehetővé a cselekvésnek, hogy helyes alapokon építse fel a jövőt. Az ősember (az őskommunista társadalom tagja) gondolkodásának és cselekvésének egysége magasabb fokon újra valóra válik a marxista ember elméleti és gyakorlati egységében. Marx addig-addig szemlélte, bírálta a kapitalista társadalmat, míg megalapította az Internacionálét. A szemlélet a cselekedetbe csap át bizonyos fokon. Egy marxista könyv megírása nem csak elmélet, mert gyakorlati hatása történelemalakító erővé válik. (Kiáltvány.) Viszont valamilyen forradalmi tett szintén áthat az elméletre és újabb lökést ad az eseményeknek, még a legelvontabb tudományos vizsgálódásnak is. A marxizmus szemlélődés így egyben tett is, a gyakorlat pedig elméletet is jelent. Az ellentétek dialektikus azonosságának tipikus példája ez. Az ember Marxig misztikus, vak erők eredőjének hitte a történetét, nem ismerte az igazi mozgató erőt, vagyis *tudattalan* történelmet élt, amelyben önkényesen dobálódnak az emberek és szeszélyesen alakulnak a sorsok. Marx felfedezése ezzel szemben lehetővé teszi azt, hogy a megismerés tárgyát, amelynek mi is részesei vagyunk, befolyásoljuk, azaz *társadalmi létünket tudatosítsuk*. Eddig a történet és a bölcelet különváltan kőszáltak, mint két ikertestvér, akik elszakadtak egymástól, most a marxizmusban egymásrataláltak, mert ez a történet-bölceletet felfedte a helyes magyarázatot a tulajdonképpeni történelemre és mivel a történelem a társadalmiasult ember világfolyamata, egyben lehetővé tette azt is, hogy ne csak magyarázzuk, hanem *tudományosan irányítsuk is*. A marxizmus történet befolyásolta a bölceletet, azonban a bölcelet nem lévén igaz, visszahatásában sem tudott olyan hatást gyakorolni a történelemre, amely lényeges lett volna, azaz a történelem és történet-filozófia kölcsönhatása nem volt elsőrendű kauzális kapcsolat. Marx azonban megtalálta a történelem igazi kauzális menetének kulcsát és *ezáltal maga ez a felismerés is okozati hatóerővé vált*, vagyis a kauzalitás összeolvadt a teleológiával. Ha az ember ismeri az emberit, hatni is tud rá. (Természetesen, ha megvan a kellő technikája. Jelenleg megvan.) A marxizmus megismerés tehát nem jelent valami passzív tudományos elvontságot, vagy dogmatizmust, sőt ez az első tökéletesen aktív elmélet. Marx nemcsak azt bizonyította be, hogy a történelmi lét szabja meg a történet-filozófiát, hanem ezáltal lehetővé tette azt is, hogy a bölcelet hatékonyan befolyásolja a történelmet. *A múltban a történet lett bölceletté, a jövőben a bölcelet válik történelemmé*. Ugyancsak átvezet ez a kérdés a szabad akarat, ill. a szabadság problémájához. Nem szükséges összehordani sok idézetet, a marxisták előtt tisztán vetődik fel a kérdés: mi a szabadság? *A szabadság a felismert szükségszerűség szerint való cselekvés lehetősége*. Mi a szükségszerűség? Nem más, mint az ember történelmi életében megnyilvánuló anyagi lét parancsa, amely szükség, meghatározottság szerint jelentkezik. Meghatározott, mert a mindenkori létformák immanens kötelező erejével hat, olyan erővel, amely akaratunktól független és kikerülhetetlen. A meghatározó erő a természet és az ember különválásakor kiindult termelési erőkből származó munkaviszonyok követelményével azonos. Mihelyt ez a mozgást meghatározó

 munka

Tőkőerő felismertetik, a szükségszerűségben lévő kötelezőerő is tudatossá lesz. Megkezdődik a szabadság felé irányuló mozgás: *minél inkább tudatosul a szükségszerűség, annál jobban veszt szükségszerű jellegéből, mert mikor már a szükségszerűség teljesen tudatos, irányítható és befolyásolható azaz az ember helyzetéhez képest szabadon választhatóvá lesz. A tudatos szükségszerűség tehát maga a szabadság.* Azt hiszem, főleg a rengeteg részletkérdés elemzését tovább folytatni. Még csak egy pontra kívánok reflektálni.

4. Sz. írja: „Marx, Engels és Lenin egyaránt figyelmen kívül hagyták, hogy a materializmus, amely a világ lényegét az érzéki anyagban látja, lényegében *statikus* elmélet...” „A materializmus szerint, ami új van a világon, az nem egyéb, mint régi építőkövek, az atómok újjárendezése.” Megint igaza lenne, ha nem ép a dialektikus materializmusról lenne szó. A mechanikus materializmus csakugyan állónak tekinti a világot és az anyagot örök istenné magasztosítja. A hegeli idealista dialektika pedig csak a mozgást tartja fontosnak, az anyag salakos, alant, kellemetlen megjelenési formája a világszellemnek. Az előbbinél a mozgás csak járuléka az anyagnak, az utóbbinál az anyag csupán a mozgás tulajdonsága. A dialektikus materializmus összeegyezteti a kétféle elgondolást, dialektizálja a materializmust és materializálja a dialektikát: a mozgás és anyag egymás nélkül lehetetlen, mert az *anyag mozog és a mozgás az anyagon át érvényesül.* Azon vitatkozni, hogy melyik a fontosabb és pl. azt az álláspontot elfoglalni Sz.-val, hogy a mozgásból nő ki az anyag, „az anyag csak a folyamat csapadéka” — céltalan és főleg, az egész „probléma” a tyúk és a tojás prioritási perével egyenrangú.

Összefoglalásként megállapítható, hogy Sz. vitázó módszere általában olyan, mint a polgári marxcáfólóké: *olyan tétéleket dönt meg, amelyeket ő tulajdonít a dialektikus materializmusnak* és amelyeket marxista filozófiának nyilvánítani nagy hanyagság. Így helyes ítéleteket hoz, azonban olyan bűnök felett, amelyeket nem a dialektikus materializmus követett el, hanem polgárok, álmarxisták, disszidensek. Az igazi vádlottak: *Bernstein, Sorel, Deborin*, csakugyan megérdemlik az elmarasztalást, műveikből épügy csak részben lehet átmenteni egyes szakaszokat, mintahogy *Hegel, Ricardo, Proudhon* munkáiból. A *Marx, Engels* és *Lenin* művei sem fetisek, lehet, szabad, sőt kell őket kritizálni, azonban a Sz. bírálatából az ő nevük sértetlenül kerül ki és így semmi értelme sincsen, hogy a dialektikus materializmus helyett a dialektikus realizmust kiáltjuk ki a „marxizmus igazi filozófiájának”.

Bajomi Endre

munka

társadalmi és művészeti beszámoló ● felelős szerkesztő: Kassák Lajos ● helyettese: Nádass József ● felelős kiadó: Falus Ervin ● szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI. buicsu-u. 19. II 7. ● csehszlovákiában: Jelen Mihály, Bratislava, Prayova 8. ● minden közleményért a szerző felel ● egyes szám ára: 60 fill., kc. 3.—, lei 20 ● előfizetési ár félévre 3 p., egész évre 6 p., kc. 18, illetve 36, lei 100, illetve 200 ●

Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest. — Felelős vezető: Lombár L.